

Minden műalkotás: minta

Interjú Farkas Ádám szobrászművésszel, az MMA rendes tagjával

„A szobrászat káoszteremtés a rendben és rendteremtés a káoszban. A szobrászat programozott kudarc, mert mindig van nézet, ami jobb is lehetne. A szobrászat folyamatos szerelem, érzelmi, érzéki viszony az anyagokkal. A szobrászat a változás kifaragása az időből, végtenített végesség. A szobrászat a formák filozófiája, irodalma, festészete és zenéje. A szobrászat a tér definíciója, a megfoghatatlan megfogása. A szobrászat játék, ahol a személyes életen túli lét a tét. A szobrászat rejtett célja az ismeretlen megérintése.”

Farkas Ádám

BALÁZS SÁNDOR: *Honlapja nyitóoldalán nyolc tétel fogalmazódik meg. E tételsor véglegesnek tekinthető?*

FARKAS ÁDÁM: Nincs határozott válaszom. Lehet, hogy éppen elegendő, de azt sem zárom ki, hogy idővel bővíülhet.

– *Mik ezek: irányelvek, igazodási pontok, exponáló kijelentések?*

– Amikor írtam, ez kíváncszott ki belőlem, ez volt fontos. Utóbb nem elemeztem, hogy van-e benne valami teljességre törekedés.

– *Mikor fogalmazódtak meg e tételek?*

– Valamikor az ezredforduló környékén, talán a kilencvenes évek második felében. Honlapom nagyjából öt éve készült, s akkoriban úgy tűnt, lefedi azt a közlendőt, amely más számára is érdekes lehet.

– *Az állítások mindegyike a szobrászatra vonatkozik. A praxisa szerinti szobrászatra vagy általában a szobrászatra mint képzőművészeti műfajra?*

– Úgy gondolom, ezek személyes vallomások, ugyanakkor a szobrászatra általában is érvényesek. Még akkor is, ha valaki nagyon hagyományos keretek között egyetlen dologról beszél egész életében. Azon belül persze vannak, kell legyenek különbségek, nem ismételheti önmagát, mert úgy kevés értelmel volna. Alapvető törekvés minden műalkotás esetében, hogy valamilyen esszenciális és általános, a szubjektum létezésének fantasztikus és megfoghatatlan valóságára való utalás legyen, valaminek a kibomlása. Minden műalkotás a személyes és az általános között mozog.

– *A műalkotásban e két dolog nehezen vagy egyáltalán nem különíthető el.*

– Igen, nagyon nehezen.

– *Azt említette, hogy ugyanarról újfent, ismételve szobrot készíteni nem érdemes, noha szobrászata ugyanazon dolog körül kering vagy forog.*

– Valószínűleg ugyanarról szól szobrászatom, persze az ember közben kalandozik, felfedez dolgokat. Éppen ez utóbbi, a felfedezés miatt nem lehet kétszer

ugyanazt megcsinálni. Amíg elkészül valami, annak van időtere, azaz olyan tere, amely egyben időmúlás is – a kettő egymástól elválaszthatatlan –: míg elkészül valami, közben az alkotó is változik. Mint a puskalövés: ugyanakkora energiával lök vissza, mint amekkorával a lövedék távozik. Hasonlóképpen bármilyen műalkotás megalkotásához, legyen az akár egy légies zenedarab, koncentráció és energia szükséges. A leadott energia kissé megváltoztatja az alkotót. Egyrészt ellillan belőle valami, ami fontos volt, másrészt teret nyit egy másik műalkotás felé. Mostanában, az utóbbi néhány évben leginkább a tér problémája foglalkoztat. A tér, amit egész életemben, gyermekkorom óta tapogattam. Tanítás közben jöttem rá egy gondolati megközelítésre, amely ösztönösen régtől munkál bennem, működésében, s mára tudatossá vált. Arról van szó, hogy az egyetemen, a szobrász tanszéken kidolgoztam egy új tantárgyat, amelynek neve: *Szobrászat épített térben*. Eleinte ez szabadon választható tantárgy volt, ma már kötelező, mivel kollégáim és a végzett szobrászok is úgy gondolták, hogy hasznos. Mindenekelőtt igyekszem definiálni a szobrászatot, az építészetet és a teret, hogy tisztázzam, miről esik szó. A tér az ember mozgásának lehetséges helye. Érzékeléséhez viszont mozgásra van szükség. Egy szoba zárt tér, de annak is van ajtaja, ablaka. Tehát a tér mindig beletorkollik egy másik térbe, és a terek újabb terekbe nyílnak, hatolnak be. A tér olyan lehatárolódás, egy elhatárolt hely, amelyet átlátunk, s benne biztonságban érezzük magunkat. Ha egy térnek nincs nyílása, ami lehetetlen, hiszen valahol bele kellett lépnem, vagy ha befalazom magam: az már nem tér, hanem börtön. A terek attól válnak izgalmassá, és az én biztonságom is attól szövődik tovább, mert bennük nyílnak újabb lehetőségek. Különös megállapításokra juthatunk azon gondolkodva: mi is a tér. Mi is egy festmény, amely felkerül a falra? Az egy önálló tér, amelybe belelátunk, így minden képnek meg van a maga tere. A tér a szobor esetében evidens, mert nem nézetre komponálódik, hanem körbe kell járjuk, így a szobornak különböző terei jelennek meg. Vannak olyan formák, amelyek vezetnek és elvisznek bennünket – a skurcban, rövidülésben megjelenő formák –, ezeket követve új és új nézetekbe kerülünk bele. Tulajdonképpen hasonló módon, mintha egy filmet, egy történetet vagy zenedarabot játszanának le, amelyben természetesen az időfaktor is szerepet játszik. A terek egymáshoz kapcsolódnak, s amikor visszaérkezünk a kezdő nézethez, akkor zárul le a történet.

– *Miután körbejártuk a szobrot.*

– Így van. Az összes nézetet elnyerve válik valami teljessé. Szobrászként idővel azt is meg kellett tanulnom, hogy a művet nem szabad lezárni. Valahol, akár több helyen is nyitva kell hagyni, hogy a szemlélő maga is érezze, benne és általa is tudjon folytatódni. Ugyanis, ha mindent lezárok, kimondok, ha mindent megmagyarázok, akkor unalmassá, érdektelenné válik a dolog. Nem lehet mit kezdeni vele, mert nincs tovább. A nyitva hagyott terek vagy nézetek, amelyekkel a művész nem foglalkozik tovább – a néző belépési pontjai a szobor terébe.

- *Valami hiány, elhallgatás, kimondatlanság, balladai homály befűzése, elrejtése – ez lételeme, szerves része a műalkotásnak.*

- Hiányosságot kell beleszőni, különben az alkotás túl tökéletes lehet, és befullad.

- *Ezt minden esetben szükségszerű mozzanatként tekinti?*

- Feltétlenül. Mert a szobrot is túl lehet faragni vagy mintázni. Vannak olyan állapotok, amikor nagyon élő és izgalmas. Ha mindent nagyon aprólékosan megcsinálok, befejezek, akkor lezárom a szobrot, ráteszek egy lakatot. Előfordul, hogy a munka csak vázlatosan van feldobva, de már erő és lendület mutatkozik rajta, és inkább megfog, magammal tudom vinni, később fel tudom idézni. Így nyit meg előttem és bennem újabb teret.

- *Nyilván a klasszikus szobrászat is tudott minderről, ám igazán hangsúlyossá a modernitásban vált e szobrászi gondolkodásmód.*

- Természetesen a klasszikus szobrászat is tudott erről, ám a mindenkori úttörők rendre egy olyan újdonsággal gyarapították alkotásaikat, amely koruk köztudatában még nem volt jelen. Más „modellt” követtek. Ez a művészet örök valamije, a változatlan változás, amivel az ember élete nagyobbik részében még nincs tisztában. Ma már ezt pontosabban látom.

- *A modell kifejezés itt hogyan értendő?*

- A modell a teremtéssel kapcsolatos, valamilyen módon ahhoz kell kapcsolódjon. Vélhetőleg a világegyetemben olyan rend és rendszer érvényesül, amely nem választható el a Teremtőtől. Ez a legkisebb elemi részecskékben is jelen van, ugyanakkor megmagyarázhatatlan. Nincs rá módszer, eljárás, hogy bizonyos részecskék mozgását kiszámítsuk, meghatározzuk.

- *A Heisenberg-féle határozatlansági reláció hasonlót jelez, talán belátva azt, hogy a teremtő-koncepció nem fedhető fel.*

- A teremtő koncepció folyamatosan jelen van, a szemünk előtt, de tudati úton nem tudjuk elérni. Ám a művészetben, mindenféle művészetben valahol benne kell legyen. Ez adja a hit ritualitását. Ma, amikor az emberiség kifelé tart istenhitéből, egyre nagyobb igénye lesz a művészetre, amely – anélkül, hogy kimondaná – tartalmazza ugyanazt az esszenciát, amelyet korábban a vallások hordoztak. Van valahol egy megérinthetetlen és megérthetetlen, mindent átható intelligencia, értelem, tudás, amelyből nem tud a létező kiszabadulni.

- *E koncepció feltárhatatlan, de talán rá tudunk érezni?*

- Igen, ráérezhetünk. Illetve valahol a tudatunk határán lehet egy olyanfajta érzékelés, a tudat egyfajta művelése, művelődése, a nyitottságból származó érzékenysége, amely ehhez közelebb visz. El lehet jutni a tudásnak arra a határára, amely egyben a tudattalan határa is, ahol kapcsolatba lehet kerülni vagy fogékonnyá válni a teremtésre anélkül, hogy ezt akarnánk.

- *Ez mintegy önkéntelen folyamat végpontja?*

- Amikor létrejön ez a bizonyos áldott állapot, vagy nevezzük bármiként is – ez valójában önkéntelen, talán külső hatás eredménye. Ilyenkor olyan művek születnek, amelyek valamilyen újat hoznak a korábbiakhoz képest: valami mást,

mint ami addig volt. Az ilyen mű: korszerű, a korra reflektál, ugyanakkor eszenciája olyan állandó, amely koronként nem változó. Tükrözi, hogy az emberlét – hiába változik körülöttünk a civilizáció, és egyre több olyan eszközünk adódik, amelynek következtében egyre kényelmesebbé válik életünk – lényege nem változik.

– *Magasra van helyezve a léc, amelyet minden kor művészenek meg kell vagy indokolt megugrania, különben közelébe sem érhet a teremtő-koncepció megéreztetésének.*

– A hasonlat számomra kissé sántít. Inkább úgy fogalmaznék, hogy a művész el kell, hogy jusson egy olyan állapotba, amikor önmagát át tudja lépni. El tudja hagyni önmagát, amelynek következtében annyira nyitottá válik, hogy már nem ő működik, hanem benne valami más. Önmagából kilép, s akkor egyszer csak megtalálja azt, amit erővel, hatalommal, semmivel sem érhetett el korábban.

– *Ez a nagy művek sajátja.*

– Feltétlenül. A lécet magunknak tesszük fel. Anélkül, hogy görcsösen akar-nánk vagy nekifutnánk, egyszer csak valahogy átrepülünk fölötte. Ugyanazt a lécet nem lehet odatenni két művésznak, hogy ezt kell átugorni, hiszen olyan újdonsággal jár a léc fölött való átrepülés, amely előre kiszámíthatatlan.

– *Természetesen nem valami objektíválható, mérhető dologról beszélünk, hiszen mindenki a maga tehetségéhez mérten ugrik meg valamit, amely révén vagy eléri a feltételként szabott „magasságot”, s művéből kitetszik a világ rejtelmes rendezettsége – ez a nagy művek sajátja –, vagy éppen csak született még egy műalkotás, amely erre kevésbé képes. Egy olyan kvalitásról van szó, amely nélkül a mű nem tud remekmű lenni.*

– Már sejtem, hogy miért ódzkodom a léctől. Mert mellé valami mérhető dolog, versenyhelyzet társul. A sport nagyszerű dolog: pontos szabályok szerint méri össze a képességeket. A művészetben nem létezik ilyen, ellenére annak, hogy például hangversenyről beszélünk. A művészet egy kiteljesedési folyamat. A műalkotás a nélkül készül mások számára, hogy másokkal gondolnák. Ugyanis ha valamit csinálok, kizárólag arra koncentrálok, hogy valaminek elő kell jönnie. Persze ami előjön, az mégiscsak valamifajta kódolt kommunikáció.

– *Ez már a műalkotás utóélete.*

– Talán igen.

– *Tanítható az út a magas kvalitású műalkotás létrehozása felé?*

– A művészek egy része bizonyos korban vagy bizonyos tudás birtokában szívesen tanít, tanítványokat fogad maga mellé. Mert a műalkotásig vezető út is bizonyos fokig átadható, átadandó. Az a tudás, amit egy alkotó felhalmoz, abban sok más embernek és művésznak a tudása, sejtése is benne van. Minden ember a mémeiben (vagy valamilyen más memória-kapszulában) hihetetlenül nagy mennyiségű tudáscsírát hordoz, időnként még konkrét megoldásokat is öröklünk őseinktől. Akár olyan módon is, hogy valamelyik ősünk megkapott egy csírát, ami benne nem tudott kifejlődni, mert nem gyakorolta, de átörökítődik, s valamelyik leszármazottból kijön. Amikor valakiből művész lesz,

az nem csupán az ő zsenialitásának – összerakó, összeillesztő, összeolvasztó képességének – a következménye, hanem az adott közösségnek az eredménye is. Talán ez a tudáslánc egy keverék, valamiféle ötvözet, amely az életben összefűződött. Mindaz, ami bennünket művésszé determinál, nagyobbik részében kívülről jön. Mi csak a szerencsés médiumok vagyunk, akikben mindez össze-sűrűsödött. Ezt meg kell osztani – ami nyilván felelősséggel jár –, mert belebetegszünk, belepusztulunk, ha ez bennünk marad.

– *Ilyen értelemben a művész determinált személyiség.*

– Ez meggyőződése!

– *Korábban a szobor térben való működését annak dinamizmusával kötötte össze.*

Pedig a többé-kevésbé statikusnak tekinthető szobor is kihatja a tér egy bizonyos szegmensét.

– A tér egy bennünk létrejövő valóság. Csak egy lehetőség. Amikor valaki belép valahová, még ha nem is érzékeli, hogy térben van, megjelenik. Hasonlóképpen áll a helyzet a szoborral is. Az is egy lehetőség. A szobor az által válik szoborrá, hogy az ember belép a terébe. A művek is bennünk jönnek létre. Egy objektív, megfogható, fizikailag létező dolog, de csak akkor válik valami mássá, fontosabbá, mint egy darab faragott kő, ha valakiben rezonálni tud, s benne létrehozza azt a megmagyarázhatatlan dolgot, amire az embernek szüksége van ahhoz, hogy emberként élhessen. Utóbb ezt a tényszerűséget, ami a szobor, a műalkotással való találkozás élménye fel tudja idézni.

– *Tehát a szobor csak az által létezik, hogy befogadóivá leszünk?*

– Igen, és csak addig létezik, míg akad egyetlen ember is a Földön, aki a szoborra szoborként tekint. Máskülönben megszűnik a jelentősége. Ugyanis nem valószínű, hogy mondjuk a patkányok évmilliók múlva értelmes lényekké lesznek, s a szoborra majd szoborként tekintenek.

– *Persze kevésbé tudható, hogy mi honnan jövünk, miből lettünk – nem lehet tudni. Azt sem, hogy a patkányok hová fejlődhetnek.*

– *Lehet, hogy csak ugyanazzá lehetnek, mint az ember?*

– *Hogy a szobor, a műalkotás továbbra is élményforrás lehessen?*

– *Érdekes kilátások. Úgy gondolom, hogy a teljes élethez szükség van a felfedező mentalitásra. Engem egész életemben a természet tanított. A mai napig. Sok mindent a természettől tanultam meg, s analógiáit aztán az emberi kapcsolatokban és sok más egyébben vizionáltam.*

– *Mi mindenre tanította a természet, annak felfedezése, s a tapasztalások hogyan hasznosultak a gyakorlatban?*

– *Például a ragadozó madarak, különösen a sasfélék úgy vadásznak, hogy repülés-körözés közben hihetetlen éles szemekkel csak nézelődnek. Nem néznek semmi konkrét dolgot, mint például mi a távcsőben. Ellenben ha bizonyos jelzések feltűnnek látóterükben, idegrendszerük rögtön oda fókuszál.*

– *A sas nem valamit néz, hanem a mindenben a változást.*

– *Pontosan. A művészet, az alkotás, de a kutatás is hasonló jelenség. Az ember nem azért kutat, mert meg akarja tudni, hogy valami ilyen vagy olyan.*

Kutatunk, gyakran kissé céltalan, mert valami magával ragad minket, s közben olyannyira nyitottá válunk, hogy valami egészen más dolog, amit korábban csak a figyelem perifériáján észleltünk, egyszer csak fontossá válik. Arra koncentrálni ébredünk rá: itt a megoldás. Amióta tanítok, komoly élményt jelent felfedezni az embereket, fiatal kollégákban a tehetséget. Nem azt próbálom megtanítani, amit tudok, inkább abban igyekszem segíteni, hogy megtalálják a saját útjukat. Alkotói, alkotásmetodikai és lélektani tapasztalataimat adom át, hogy saját világukat, művészetüket megteremthessék, és ne az enyémet kopírozzák. Ez is valamiféle felfedezés. Az is, amikor elmegyünk a könyvtárba, levéltárba kutatni, poros dolgokat olvasni, s kiderül, hogy mondjuk ötszáz évvel korábban megírtak valamit, ami a mának szól, de eddig ezt nem látta meg senki.

– Korábban a felfedezést az ismétléssel kötötte össze annak apropóján, hogy egy-egy felfedezés-felismerés birtokában az ember már nem ismétli meg ugyanazt, amit korábban csinált. Munkái mégis ugyanarról szólnak. De mi is az a dolog, amely Önben a szobrászt foglalkoztatja?

– Engem bizonyos formák, formációk és formakapcsolatok foglalkoztatnak. Ezek valójában olyan jelek, amelyek a szemlélőben képesek bizonyos dolgokat elindítani. Olyan jelzések, amelyeket nem kell és nem is lehet elmagyarázni. Mert nem akarnak semmit: mondani. A művészetben talán a mérték a legfontosabb. Itt nem csupán a ritmusról, ütemről, a nagy és kicsi ellentétéről, az ellenpontozásról, tehát a kompozíció legkülönbözőbb elemeiről van szó, hanem a minden műalkotásban jelenlevő mértékekről és arányokról, amelyek visszakapcsolódnak a teremtéshez. Egész életemben bizonyos formakapcsolatok izgattak. Nem tudatosan, inkább képtelenségnek tűnt elszakadnom tőlük, így mind újra visszatértem hozzájuk. Az utóbbi években, mióta a térrel már tudatosan dolgozom, leginkább a héjszobrok érdekelnek, a rétegek. Korábban is volt példa hasonlókra. Huszonhárom éve a Palme Házban nyílt kiállításom, s Jovánovics György bevezető szavaiban arra utalt, hogy rétegekkel, rétegek meghajtásával foglalkozom, így munkáimon rétegredek alakulnak ki. Akkor csak tetszett, mostanság látom, mennyire igaz a megállapítás. A réteg a szobor külső felülete. Amikor elkezdtem kivonni a tömeget a szoborból, csak egy héjszerkezet maradt, amelyen át lehet látni. S még egy csavart végrehajtottam: a héj belső felületét felpolíroztam, tükrözővé tettem, míg a külső felület matt maradt. Így belül ide-oda verődő tükröződések jelentek meg, nagyon furcsa valódi és álterek, illuzórikus terek, a külső felszín viszont beleolvadt környezetébe. Manapság a réteg érdekel, a héj, a legkülső réteg. Tehát az engem foglalkoztató téma változik is meg nem is. Léteznek olyan szobrászkorszakaim, amelyekben ugyan elkezdtem valamit, de abbahagytam, másfelé fordultam, majd később, akár húsz év múlva tértem vissza ismét a témára, hogy folytassam. Aztán ismét megjelent valami új, esetleg visszanyúltam valami régihez, de már egészen másképp közelítettem hozzá. A szobrászattal ugyanúgy vagyok, mint a zenével. A zene az égvilágon semmit sem magyaráz meg. Időnként rá lehet

erőltetni bizonyos hasonlatosságokat, de lényege a belső lüktetésben rejlik. Szabados György mondta, hogy a totális aszimmetriában is idővel megjelenik valamiféle szimmetria. Korábban szó esett a statikus szoborról. Létezik statikus szobor, de olyan, amely teljesen szimmetrikus volna: nincs. Ha egy erősen statikus szobron elhelyezünk egy abból kitérő mozzanatot, máris hihetetlenül dinamikussá válik, egy rejtett dinamika jelenik meg benne. Nem értjük, hogy mi történik, de valami iszonyatosan elkezd működni. Ám ha ezt az eltérő-kitérő mozzanatot kiemeljük a szoborból, s visszaállítjuk a szimmetriát, például egy gömb, bármilyen szép anyagból – nem lesz szobor. A tézis már régen megfogalmazódott bennem, hogy teljesen szimmetrikus szobor nincs. Az abszolút szimmetria didaktikussá válik. De ha egy hajszálnyit is eltérünk tőle, máris megmagyarázhatatlan feszültség keletkezik.

– *A szobor a térben létező, ahogyan a muzsika az időben. Utóbbi közvetlenebb élményt nyújt, míg a szobor az időben kiterjedtebben mit csinál: talán elgondolkodtat, túl a közvetlen érzéki élményen, amely persze vitathatatlan?*

– Nem vagyok benne biztos, hogy a szobor elgondolkodtató. És a zenében is érhet olyan élmény, amelyen muszáj elgondolkodni, vagy legalábbis kutakodik magában az ember, vajon mi váltott ki benne hatást. Az újrahallgatás során az ok talán közelebb kerülhet. A műalkotással való huzakodás felfedezés, hiszen benne egy addig nem létező dolog válik valósággá. És önmagában már az is valamifajta alkotás, amikor megnyitunk, felnyitunk magunk előtt egy műalkotást. Amikor katarzisz ér.

– *Sokáig csak ismerkedünk a művel, a közvetlen katarzisz talán ritka.*

– A katarzisz az ismerkedés csúcsa. Úgy éljük át az alkotást, hogy bennünk is lejátszódik.

– *És az alkotó katarzisa?*

– Amikor elkészül valami, az nagyfokú kielégülés. Ugyanakkor szükség-szerű üresség tölti el az alkotót. Ez feltétele annak, hogy majd valami más, új dolog megszülethessen. Mindenféle munkát lehet alkotó módon végezni, de egy műalkotásban részt venni, megélni, lehet élmény is, de lehet égési sebeket is kapni.

– *A művészet története talán ilyesmiről is szól: magunkévá tesszük az előttünk járt alkotók műveit, s ha az ember valóban művész, tovább tudja fűzni, írni, gondolni annak eseményeit saját korában.*

– A művészettörténet érdekessége abban rejlik, hogy általa tanítható a befogadás, de akár az alkotás folyamata is a kortársak számára. Ugyanis egy műalkotás mindenki számára mond valamit, még azoknak is, akik észre sem veszik. Saját munkáimban éppen ilyesmit keresgélek. A reklámokhoz kissé hasonlatos jeleket akarok létrehozni, amelyek nem tudni miképpen, de nyomot hagynak bennünk. Ám a reklámhoz képest a művészet által jelentős nyereséghez juthatunk: emberségünkben tart meg bennünket. Emberlétünkben, ami sokkal többet jelent, mint önmagunkba zárkózva végig élni az életet, vagy kaparni azért, hogy gazdagabbak legyünk. Nemrégiben jöttem rá, hogy miért

nem szabad az iskolában versenyhelyzetet teremteni a gyerekek számára. Mert minden gyermek, mindenki, aki megszületik: győztes. Hiszen egy óriási verseny győzteseként foganunk meg. Az óvodában és az iskolában minden gyermeket így kellene kezelni: győztesként. Mindenkiben rejlik valami nagyszerűség, tudáscsíra. Ha az iskola nagyon szemellenzős, s a gyerekektől a korosztályuktól idegen ismeretet és képességet vár el, ezzel elnyomja, eltörpíti, leföldeli a bennük rejlő lehetőséget. Frusztrálttá és boldogtalanná válnak. A tavalyelőtti Nobel-díjas, Patrick Modiano Oslóban elmondott beszédében azt említette: a költőnek és az írónak, de még a festőnek is az a dolga, hogy fellebbentse a fátylat a minden emberben meglevő belső, rejtett fényforrásról, hogy az világítani tudjon. A művészetnek, a művészeknek, de a kutatóknak is éppen az a dolguk, küldetésük, hogy ezt a fényforrást élesztgessék.

- Játékos szobrokat készít. Tudatos e törekvés? Esetleg nem is annyira játékosak szobrai?

- A szobrászat számomra mindenképpen szórakoztató dolog. Azért szórakoztat, mert játékoság van benne. Kitalálok valamit, aztán menet közben hagyom visszabeszélni a követ, az anyagot, az alakuló formát. Az anyag, az idea és az én fizikai mozgásom, leadott energiám között bizonyos teniszjáték veszi kezdetét. Persze adódnak nehéz ügyek. Előfordult, hogy egy szobromon egy éven át dolgoztam. Ehhez szívósság és türelem szükséges. A szobrászok jellemzően ilyen karakterű emberek, mert az anyag megmunkálása lassú folyamat. Korán ébredő ember vagyok. Reggel végigpörgetem teendőimet, kitalálok dolgokat, felkészítem magam a napra. Legjobb napjaim persze azok, amikor szobrot készíthetek. Egy hétnyi tevékenységre már rá tudok nézni, láthatom, mire jutottam, s ennek függvényében tervezni tudom a további teendőket. E módszer révén nem tűnik lassúnak, vontatottnak vagy reménytelennek a szobrászi folyamat. Így, ha ugyan részletekben is, megélhetők kicsi örömök.

- Axiómái sorában a játék is szerepel, miszerint a szobor játék, ahol a személyes életen túli lét a tét. Milyen természetű túli létről van itt szó: egy túlvilágról vagy a közösségekben való létezésről?

- Az utóbbiról, feltétlenül! Arról, hogy szobraim itt maradnak. Általuk mások is megélhetik azt az élményt, amely engem ért. S ha szerencsém van, ezt szobraim közvetítik.

- Tétélei, dinamizáló kijelentései a változással, a formával, a térrel, a végtelennel függnék össze. Köztük szerepel a káosz és a rend: a szobrász számára mit jelentenek e kifejezések? Miből lesz mícsoda?

- Káosznak és rendnek fokozatai vannak. A káosz véletlenszerűen összesodródott dolgok jelensége. Ahogy távolodunk e kaotikus állapotból, úgy fedezzük fel a rendet, illetve azokat az erőket is, amelyek a káoszt létrehozták. Ennek révén azt is megláthatjuk, hogy a káosz önmagától hogyan rendeződhet, hogyan szerveződhet renddé. Persze lehet, hogy a feltételezett renden túl ismét egy kaotikus állapot jelenik meg, amelyben már nem láthatjuk át a rendezőelveket.

– *Mint a mikro és makro relációkban általában.*

– Igen. A rend igénye szoros kapcsolatban áll a térrel. Az élethez bizonyos fokú rendre, valamiféle keretrendszerre van szükségünk. Ha ezt képesek vagyunk magunk kialakítani és formálni – mert tisztában vagyunk saját életünkkel, lehetőségeinkkel –, akkor ez segíti működésünket. Olyan térbe kerülünk, amelyben otthonosan létezhetünk. Ide be és innen ki tudunk lépni, sőt másokat is be tudunk léptetni. Itt el tudunk csendesedni. A műalkotás, mint minden más is: mintát kíván. A gyermek fejlődése során előbb mindent szájba vesz, megkóstol, leejt és felvesz, eltör. Amikor már sejt dolgokat, észreveszi, hogy ez olyan, mint a... Elkezd összehasonlítani a dolgokat. Azt hiszem, ebből származik a minta. Tulajdonképpen minden műalkotás egy mintateremtés, mintaadás. Ugyan csak jelzésekben jelenik meg, nem konkrét és nem másolható, de valamiféle mértéket ad. S ha van mérték, akkor mértéktartás is létezik. Erre iszonyú szükségünk van. Megszülettünk, van egy utunk, s ennek zárata halálunk. A kettő között megnyílik egy tér, amely szintén mértéket követ. Úgy kell benne élnünk, hogy lehetőleg magas fokú boldogságot tudjunk elérni, ám ez nem választható el közösségi létezésünktől, közösséget vállaló magatartásunktól. Tudniillik a közösségben tudunk tovább létezni. A halál tudata csak úgy viselhető el, ha az ember látja, hogy vannak leszármazottjai, látja, hogy az élet megy tovább. Ott vannak a többiek, a mások, akik a mintát viszik tovább.

– *Mire valók e minták?*

– Vélhetőleg abban segítenek bennünket, hogy miképpen tudjunk boldogan élni és méltó módon meghalni.

– *E ritmusismeretről a mai ember egyre kevesebbet tud, kiváltképpen az urbánus ember. Talán ezért is fontos vidéken élni.*

– Ahogyan az is fontos, hogy a városi közegben olyan műveket helyezünk el, amelyek ha áttételesen is, de olyasmi élményt, mintát közvetítenek, amely a természettől ered, hozzá kötődik.

– *Szentendrén él. Mi mindent jelent ez Önnek?*

– Ugyanazon a helyen, ugyanabban a kertben éltem meg eddigi hetvenhat évemet, amelyben szüleim éltek, s amelyben nyugszanak. Húszéves korom óta alakítgatom a házat, a munkaterületeimet, de maga a kert, gyermekkorom élménytára csak akkor kezdett igazán érdekelni, amikor formálni, alakítani kezdtem. Ez érdekes módon egybeesett lányaink születésével. A fák és egyéb növények ültetése, gondozása egy új, másféle időritmusba vont be engem; a növényi létezés megfigyelése, megértése pozitív változást hozott világlátásomba, sőt a hétköznapi életembe – és művészi munkámra is kihatott. Azt hiszem, egy kicsit magam is fává váltam: megerősödtek gyökereim. Ugyan sokat utaztam életemben, és mindig izgalmas volt elmenni, de megnyugtató visszatérni. Ez a lüktetés, a periodicitás minden életnek állandó eleme. A kilencvenes években készítettem egy szobrot fából, amely eléggé ismerté vált, a „Végtelen visszatérés”. Kiállításaimon ezt a munkát a kurátorok általában központi pozícióba szokták helyezni. Talán valamiféle életfilozófia vagy életképlet

rejlük benne: elindulások és visszatérések ritmikája, az ismeretlen és az ismerőség vonzása, kalandozások és megtérések, a korlátozottság és a szabadság térélményei. Noha a megjárt távoli terek kitágították világtelmezőmet, ma már jobban vonz az otthonlét biztonsága. Ám remélem, hogy útibatyumban lapul még néhány szoborrá formálódó hozomány a végleges visszatérés elképzelhetetlen kalandja előtt.

Balázs Sándor



BALÁZS SÁNDOR (1967) művészeti író, műkritikus. Budapesten él.